

פיו של שטן

מים ראשונים: אין בכוננתנו לדון בנושא הרחב של דמות השטן במחשבת ישראל, אשר מופיעה: בתורה (פרשת בלק, במדבר כב), בנ"ך (ספר שמואל א כט, ב יט, מלכים א פרקים ה יא, ספר איוב, זכריה פרק ג), בתלמוד (ראש השנה טז תקיעת שופר, ברכות מו ברכת האורח לבעל הבית ועוד); בוודאי לא בספרות המאוחרת יותר, ספרות הגאונים ואילך. ברור גם שהביטוי "שטן" שינה את משמעותו לאורך הזמן והפך ממכשול ופגע במובנם הכללי לדמות של ממש. כאן נסתפק בביטוי פה של השטן ובקשר שלו לפרשת השבוע ול"ענייני דיומא".

ויקרא רבה פרשה כא סימן י – מדוע לא בבגדי זהב

ר' סימון בשם ר' יהושע אמר: מפני מה אין כהן גדול משמש בבגדי זהב? שלא ייעשה סניגור קטיגור, כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: אתמול עשו להם אלהי זהב, והיום הם מבקשים לשמש לפניו בבגדי זהב!¹ ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אומר: בשביל לחוס על ממונן של ישראל. רבי לוי אמר: מפני גאוה, על שום "אל תתהדר לפני מלך". (משלי כה ו).²

ספרא שמני פרשה א ד"ה ויהי ביום – צריך ליתן לפיו של השטן

"וויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת" – מלמד שאמר לו משה לאהרן: אהרן אחי, אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן. שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש שמא ישנאך בביאתך למקדש.³

ושמא תאמר אין צריך כפרה אלא אני? והלא אף ישראל צריכים כפרה! שנאמר: "ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת!" וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן?⁴ אלא אמר להם: אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחילה: "וישחטו שעיר עזים", ויש בידכם בסוף: "עשו להם עגל מסכה" – יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל.⁵

¹ כבר הזכרנו מספר פעמים את המוטיבים הנגדיים, מחד גיסא "אין קטיגור נעשה סניגור" ומן הראוי לא לעשות שום דבר שיזכיר את חטא העגל, בוודאי לא בימי הרחמים והסליחות (ראש השנה כו ע"א הסיבה שלא תוקעים בקרן של פרה, כאן בגדי הזהב ביום הכיפורים); ומאידך גיסא, אדרבא, "תבוא האם ותכפר על חטא בנה" במעשה פרה אדומה (במדבר רבה יט ח). ראו דברינו [חוקה חקתי גזירה גורתי](#) בפרשת חוקת (והרי לנו קשר לפרשת פרה שבשנים מעוברות חלה לעתים בפרשת שמני). וכבר זכינו גם להשלים את הדף [קטיגור נעשה סניגור](#) בדפים המיוחדים. כאן נוסף הנימוק "שלא לפתוח פה לשטן", נכון יותר "שלא ליתן פתחון פה לשטן", כנימוק משלים לנימוק "אין קטיגור נעשה סניגור". ובלשונונו היום: "לא להעיר את הדוב מרבצו" (שקשור בביקורת על יעקב ששולח לעשו, ראו דברינו [אדוני עשו – עבדך יעקב](#) בפרשת וישלח).

² אפשר שר' יהושע דסכנין ור' לוי מציעים הסבר חלופי לסיבה מדוע כהן גדול אינו משמש בבגדי זהב ביום הכיפורים (בעבודות שלפני ולפניהם) ואינם מסכימים למוטיב של "לא ליתן פתחון פה לשטן לקטרג". אך אפשר גם שכדרכם של דרשנים הם "מוסיפים טעם" ואין ללמוד מדבריהם מה היא דעתם על הנושא בו אנו עוסקים. ובנושא [התורה חסה על ממונם של ישראל](#), כבר הרחבנו לדון בדפים המיוחדים.

³ ראו בהמשך המדרש שם איך אהרון מתיירא מלגשת אל הקודש בשל חטא העגל: "קרב אל המזבח ... היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתיירא ממנו. וא"ל משה: אחי, לא ממה שאתה מתיירא ממנו, הגיס דעתך וקרב אלינו. לך נאמר: קרב אל המזבח". מעשה העגל, תבנית השור, עומדים כל העת לנגד עיניו של אהרון ואינם נותנים לו מנוח. השטן מרקד מבין כתפיה של תבנית השור. משה מעודד את אהרון ואומר לו לא להתיירא מתבנית זו, אך בה בעת גם "צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן". יש כאן משהו, לא בכדי אהרון פוחד להתקרב את המזבח ולהיכנס לעבודת הקודש. את החיבור בין שני חלקים אלה של מדרש ספרא בפרשתנו, למדנו מפירושו של רמב"ן לפרק ט פסוקים זח-ב בפרשתנו, שאומר: " ... היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו ... והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ... ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן, כמו שאמרו שם ... אע"פ שנתרצה המקום לכפר עונותיך, צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישיטך בביאתך למקדש וכו' ". ראו פירושו שם במלואו.

⁴ במה היה קרבנם של בני ישראל גדול מזה של אהרון? האם שעיר עזים נחשב לגדול יותר מעגל בן בקר, או שמא סך כל הקרבנות שהביאו בני ישראל ביום השמני, מרובה מזה של אהרון? ראו הפסוקים שם (ויקרא ט, ב-ד): "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני ה': ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה: ושור ואיל לשלמים לזבח לפני ה' ומנחה בלילה בשמן וכו' ". ולא מצאנו תשובה לשאלה זו במפרשים. עכ"פ, דברי אהרון (במדרש) "הדואג" לא להשכיח את חלקם של בני ישראל שצריכים כפרה גם על מכירת יוסף, אינם מוסיפים לכבודו. וכי אין גם הוא מצאצאי מי שמכרו את יוסף? ראו בראשית רבה צט ו מי הם שני האחים שמכרו את יוסף – שמעון ולוי! ויש שמגיהים חלק זה ומסבירים שמשפט זה הוא דברי משה. כך או כך, ראו דברינו [כפרת אהרון וכפרת העם](#) בפרשה זו.

⁵ סיום המדרש הוא ברור. יש כאן כפרה לעם ישראל ולא אהרון בבחינת מידה כנגד מידה. שעיר עזים כנגד שעיר עזים של חטא מכירת יוסף ועגל כנגד עגל הזהב. כפרה המזכירה את החטא בלי חשש לפתוח פה לשטן. כל כפרה הכוללת וידוי והודאה בחטא היא כזו. אבל אי אפשר לנתק חלק זה של המדרש מחלקו הקודם. אין חשש של פתחון פה לשטן משום שכבר הקדמנו ונתנו "לתוך פיו של השטן". במדרש ויקרא רבה ראינו את החשש שלא לפתוח פה לשטן, אבל כאן, מקדימים ונותנים לתוך פיו של השטן על מנת שלא יפתח את פיו. גישה זו של מדרש ספרא, שהוא מדרש קדום לויקרא רבה, היא אולי הגישה הקדומה והמקורית, אך "לא נתקבלה לדורות". הביטוי "שלא לפתוח פה לשטן", טו בנוסח האחר: "שלא ליתן פתחון פה לשטן", הוא השכיח יותר ולא להקדים ולתת

אלשיך ויקרא פרק טז פסוק ג – פי השטן לדורות בשעיר לעזאזל

כי הנה בפר הבא להתודות עליו וידוי עצמו וידוי אחיו,⁶ לא היה צריך לשלח פר אחר לעזאזל לסתום פי שטן. אך בשעיר הבא להתודות עליו חטאת הקהל היה צריך לשלח שעיר אחר לעזאזל. וזהו "ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים וכוי" (פסוק ה).⁷

רש"י שמות פרק לב פסוק ה – הצליח מעשה השטן

וירא אהרן - שהיה בו רוח חיים, שנאמר: "בתבנית שור אוכל עשב" (תהלים קו כ), וראה שהצליח מעשה שטן, ולא היה לו פה לדחותם לגמרי.⁸

מסכת ברכות דף ס עמוד א – בני ישראל פתחו פה לשטן

תנו רבנן, הנכנס לבית המרחץ אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שתצילני מזה וכיוצא בו, ואל יארע בי דבר קלקלה ועון, ואם יארע בי דבר קלקלה ועון - תהא מיתתי כפרה לכל עונותי. אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דלא לפתח פומיה לשטן; דאמר ריש לקיש וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף: מאי קראה? - דכתיב: "כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו" (ישעיהו א ט). מאי אהדר להו נביא?⁹ - "שמעו דבר ה' קציני סדום האזינו תורת אלהינו עם עמורה" (שם, הפסוק הסמוך).¹⁰

מסכת כתובות דף ח עמוד ב – בניחום וברכת אבליים

א"ל: קום אימא מלתא כנגד אבליים, פתח ואמר: אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה, תנו לבבכם לחקור את זאת, זאת היא עומדת לעד, נתיב הוא מששת ימי בראשית, רבים שתו רבים ישתו, כמשתה ראשונים כך משתה

לתוך פיו. אלא אם נכניס לכל העניין את השעיר לעזאזל של יום הכיפורים. נראה שמדרש ויקרא רבה, המאוחר יותר, מציג "גישה מרוככת" לנושא פיו של השטן. לא צריך לכתחילה לרצות את השטן ולתת לו נדן או לפייסו. רק "לא לעורר את הדוב מרבצו", לא לתת לו עילה ורעיונות מיותרים. גישה מרוככת זו היא שנכנסה לעולם החשיבה שלנו, לא הראשונה.

⁶ הכהנים.

⁷ פירוש זה של אלשיך 'מגיב' למדרש ספרא הקודם, הגם שאיננו מזכיר אותו במפורש. כשם שבחניכת המשכן ביום השמיני הסתפק אהרון בפר בן בקר אחד לחטאת ואילו בני ישראל נזקקו לקרבנות יותר, כך גם לדורות ביום הכיפורים. אהרון מתוודה את חטאיו וחטאי בני ביתו וחטאי כל הכהנים על פר החטאת, ואילו כפרת בני ישראל נזקקת לשני שעירים: אחד לה' ואחד לעזאזל הוא השטן. סתימת פיו של השטן עוברת מאהרון במדרש ספרא לבני ישראל בכל שנה, ומתפר אל השעירים. חיבור זה של השעיר לעזאזל עם השטן, או לפחות פיו של השטן, מצוי גם במפרשים אחרים. ראו ריקאנטי דברים פרק כא פסוק א: " ... כענין שאמרו רבותינו ז"ל כדי ליתן לתוך פיו של שטן, וכמו שפירשתי בסוד העזאזל", פירוש היעב"ץ בספרו לחם שמים על המשניות שכותב: "שכיון שהשעיר לעזאזל היה דורון להשטן לא ליווהו עד הצוק, שלא יהיה נראה שמכבדים אותו ומחשיבין את דורונו ללותו ברוב עם" ועוד. ראו גם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד סימן תקיג שמסביר שזו כוונת אבן עזרא בפירושו על "הסוד" של השעיר לעזאזל: "רצה אבן עזרא לומר אף על פי שאמרתי לשלח לעזאזל לשלח אותו לע"ז לסתום פיו של שטן שלא יוכל להסטיין, אבל יותר איני נותן לך רשות לתן לו, דכתיב: ולא יזבחו עוד לשעירים". ראו דברינו [ולא יזבחו עוד לשעירים](#) בפרשת אחרי מות. ולמרות כל זאת, כפי שהערנו בהערה הקודמת, הביטוי "לא לפתוח פה לשטן" נכנס יותר לשגרת הלשון.

⁸ עד כמה שבדקנו, פירוש זה של רש"י שבעגל הזהב הייתה רוח חיים היא יחידאית וכנראה חידוש שלו! פירוש זה הוא כשיטת מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ו, בדיון בין ר' פפוס ור' עקיבא איזה שור הוא זה: "אין לך מנוול ומשוקן יותר מן השור בשעה שהוא אוכל עשב"; אך יכול להתחבר גם עם מדרש בראשית רבתי פרשת ויחי, המובא ברש"י סנהדרין קג ע"א, שהעגל נעשה ע"י מיכה "מכח שם המפורש שחקק בו". (ראו דברינו [פסל מיכה](#) במיוחדים). גם את הפסוק בתהלים "בתבנית שור אוכל עשב", מבין רש"י כפשוטו - שור חי שאוכל ממש. ואולי זה הפלא שגרם לעם להאמין בעגל הזהב. הצלחה זו של מעשה העגל ע"י אהרון באה מכוחו של השטן. מעשה שטן כפשוטו. לפיכך, לא היה לאהרון פתחון פה לומר לעם ישראל: ראו, אין בו בעגל הזהב שום ממשות וחיות, שהרי יש בו. השימוש כאן בביטוי "פה - שטן" הוא במשמעות שונה ממה שראינו ומהמקובל. לאהרון אין פתחון פה לנוכח הצלחתו של השטן. פירוש זה של רש"י שופך אור חדש על שני המדרשים הנ"ל ומאפשר "קריאה מחודשת" שלהם. של מדרש ספרא: במעשה העגל לא היה לך, אהרון, פתחון פה כנגד מעשה השטן (ראו איך ר' עקיבא ור' זונין מתמודדים עם הצלחותיה של ע"ז, מסכת עבודה זרה נה ע"א, בדברינו [ונתן אליך או או מופת](#) בפרשת ראה); עכשיו, ביום השמיני בחניכתך לכהן גדול, אומר משה לאהרון, הקדם ותן משהו לפיו של השטן שמה שוב יקדמך וישתלט על עבודת המקדש כפי שכבר עשה לך בעגל. וגם קריאה מחודשת של מדרש ויקרא רבה: היזהר אהרון, בעבודת יום הכיפורים, אל תעשה שום דבר שיעורר את השטן ויקטרך עליך, אותו שטן שבמעשה העגל ראתה את כוחו ולא היה לך פתחון פה. ההשוואה זהב-זהב במדרש ויקרא רבה היא העניין המשני, לא הראשי. ושמה בכל הניתוח הזה של רש"י, הפלגנו קצת ...

⁹ מה פשר הפסוק? העם אומר: "כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו" והנביא ישעיהו עונה להם: אכן, כסדום ועמורה הנכם.

¹⁰ נראה שזה אחד המקורות הראשיים בתלמוד לשימוש בביטוי "שלא לפתוח פה לשטן", כפי שגם ראינו במדרש ויקרא רבה לעיל ומכאן התגלגל הביטוי כרווח במחוזותינו ובספרותנו. ראו רשב"ם על הגמרא במסכת בבא בתרא קנ"ג ע"א לגבי חולה על ערש דווי (שכיב מרע) שנתן מתנה שכתוב עליה "בחיים ובמוות" - שיטת רב שם היא שזו מתנת שכיב מרע שאי אפשר לחזור ממנה שהרי כתב "ובמוות". ומה שכתוב שם "לחיים" זה רק לסימן טוב, כמו שמבאר שם רשב"ם: "סימנא לחיים - כלומר במות דוקא הוא, ומחיים לאו דוקא, אלא לסימן טוב לפי שהזכיר מיתתו שלא רצה לפתוח פיו לשטן כלומר המקום יצילני מחולי זה ולא אמות". אדם יודע שהוא עומד למות, וגם אז נזהר "לא לפתוח פה לשטן"!

אחרונים, אחינו, בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך מנחם אבליים.¹¹ אמר אביי: רבי שמואל – לימא (לומר), רבי שמואל – לימא (אין לומר). משתה ראשונים – לימא, משתה אחרונים – לימא, דאמר ר' שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דר' יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.¹²

עיונים בגמרא שטיינזלץ מסכת כתובות שם – אוטווגסטיה או מידת הדין

כי כאשר האדם אומר במפורש בפיו דברים, הוא חושף ומכין עצמו לאפשרות שיתקיימו. וכיון שהדבר נעשה אפשרי, הרי אז נפתח פתח להתממשותו של האיום. ומשום כך, ראוי שלא יאמר אדם דברים רעים על עצמו – שלא לחזק את האפשרות שדבר זה יקרה (מהרש"א).¹³

במדבר רבה פרשה יח סימן י – ברית כרויה לשפתיים

"וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם" – אף הם עמדו ברשעים ולא נזקקו להשיבו. "ויאמרו לא נעלה" – הכשילם פיהם לרשעים, וברית כרותה לשפתיים, שמתו וירדו לשאול תחתית לאחר שירדו חיים שאולה.¹⁴

ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשארו וקראו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם את שיבת בני גוגל שאולה: (בראשית מב לח פרשת מקץ).¹⁵

תוספות יום טוב נגעים פרק יב משנה ה – קביעת הנגע בנגיעת שפתיים

כנגע נראה לי בבית – אפילו תלמיד חכם ויודע כו'¹⁶... ואם תאמר: למה אסרה התורה מלומר נגע, והלא עד שיאמר הכהן טמא, עדיין אין כאן טומאה? ... ולי נראה ... דלהכי הקפידה התורה מלומר נגע. כדי שלא לפתוח פיו לשטן לו כדדרשין בפרק מי שמתו (דף י"ט) מאמרו שמעו קציני סדום וגוי, הרי אפשר שיחזור ויכהה טרם בוא הכהן.¹⁷

¹¹ זו ברכה שנייה (מתוך ארבע) של ברכת אבליים שהיא "כנגד האבליים לנחמם". ראו מסכת כתובות ח ע"ב. ראו ההשוואה שם עם ברכת חתנים (שבע ברכות). ראו דברינו ב**ברכת אבליים** בדפים המיוחדים וכמו כן הערך ברכת אבליים באנציקלופדיה התלמודית. וכן הוא במסכת ברכות יט ע"א: "תנו רבנן: העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפנייהם – נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפנייהם – הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם. הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר: ריבון העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים. אמר אביי: לא מבטי ליה לאינש למימר הכי, דאמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן". שוב זה אביי שמזהיר מלפתוח פה לשטן והפעם זה בגלל הנוסח: "הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף" – שמזכיר חטאים שהוא עוד חייב וטרם נפרעו ממנו עליהם.

¹³ הסבר זה לביטוי "לפתוח פה לשטן" מובא בדברי שטיינזלץ שם בשם מהרש"א. מעיון בדברי מהרש"א על הדף בכתובות מצאנו דברים קצת אחרים: "הוא מבואר שהדיבור גם בדרך הדימיון מעורר את מידת הדין עד שהשטן מקטרג להיות החוטא מודה בדבר שראוי לכך. וזה שאמר: כמעט כסדום היינו, שאמר כן בדרך הדימיון לענין העונש ובכך מידת הדין אהדר ליה שראוי לכך וכו'". נראה ששטיינזלץ נתן לדבריו של מהרש"א פירוש מודרני המתאים יותר לימיו.

¹⁴ פרשנים רבים מקשרים את האמרה "ברית כרותה לשפתיים" עם הביטוי "לפתוח פה לשטן" (מהרש"א גמרא נדרים מ ע"א על הביטוי שם "איתרע מזליה", תורה תמימה בראשית פרק כב הערה טז ועוד). הצד השווה ביניהם הוא האמונה בכח הדיבור לגרום לדברים שייקרו. אמנם, הביטוי "ברית כרותה לשפתיים" נאמר גם לטובה כמו דבריו של אברהם לנערי: "ואני והנער נשובה עד כה" – שזכה שיצחק ישוב איתו (ראו רש"י על הפסוק), בעוד שהביטוי "לפתוח פה לשטן" הוא תמיד לרעה. ראו הסיפור בגמרא מועד קטן יח ע"א על שמואל שבא לנחם את פנחס אחיו באבלו ואח"כ ישב הוא באבל, בעקבות דברים שאמר לו פנחס. וכשבא פנחס לנחמו, כעס עליו שמואל ואמר לו: האם אינך יודע את הכלל "ברית כרותה לשפתיים"? בגלל דברים שאמרת כאשר באתי לנחמך, גרמת לכולך אצלי. ודווקא שם מביאה הגמרא את דברי רבי יוחנן: "מנין שברית כרותה לשפתיים – שנאמר: ויאמר אברהם אל נערי שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם – והסתייע הדבר וחזרו שניהם". ראו פירוש תוספות שם שמעיר שמתאים היה יותר שהגמרא תביא שם את הגמרא בברכות ס לעיל, על קציני סדום ועמורה. כי המקרה של אברהם הוא דווקא דברים שנאמרו והתקיימו לטובה. וראיתי גם מי שמקשר את כל העניין לכך הנבואה. כך או כן, היו ויש גם היום אנשים רבים המאמינים בכוחו של הדיבור לחולל מעשים וגם זה אולי ההסבר לביטוי "לא לפתוח פה לשטן".

¹⁵ וחזור על כך יהודה בנאומו לפני יוסף, ראו בראשית פרק מד פסוקים כז-כט. האם לא חש יעקב מפני פתיחת פה לשטן, דוגמת: "כסדום היינו" ועוד לעיל? ראו הדרשה בירושלמי שבת ב ו שלומדת מפסוק זה: "מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה". האם זו תשובה? האם נוכל ללמוד מכאן דעה נגדית? נראה שמקור זה זוקק עיון נוסף, בפרשת מקץ בע"ה.

¹⁶ מסכת נגעים פרק יב משנה ה: "כיצד ראיית הבית? ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית. אפילו תלמיד חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע נראה לי בבית אלא כנגע נראה לי בבית". ובסיום המשנה שם מדרש נאה לפרשת השבוע: "אמר רבי מאיר: וכי מה מטמא לו? אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו, מטבילין והן טהורים. על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו. אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי – קל וחומר על ממונו החביב. אם כך על ממונו – קל וחומר על נפש בניו ובנותיו. אם כך על של רשע – קל וחומר על של צדיק". ראו שוב דברינו התורה חסה על ממונם של ישראל.

¹⁷ מצאנו כבר קשר לפרשת פרה (ראו הערה 1 לעיל) וכעת יש לנו גם קשר לפרשת השבוע. הכהן לא אומר "נגע", אלא "כנגע" כדי לא לפתוח פה לשטן. ראו שם כל הפירושים האחרים שתוספות יום טוב מביא, לפני שהוא מביא את שלו: "והרא"ם כתב בשם רבותיו דכיון דבדיבורו לא יוכל לשפוט, הלכך לא יאמר בלשון ברור. על דרך אמרם: ולמד לשונך לומר איני יודע. ולי נראה מפני דרך ארץ שצריך לנהוג עם הכהן וכו'. אי נמי שלא ימהר הכהן ויגזור טומאה. ע"כ. וג"א כתב. משום דובר שקרים לא יכון. דהא כל זמן שלא

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) לעולם עמוד 274 – החטא גורם

פרק עשרים, בענין דרך ארץ: לעולם יהיה אדם נאה במשאו ומתנו ובכסותו ומאכלו ומשתהו ובכל ענייניו ... לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שמא יגרום החטא ויתקיימו דבריו לרעה.¹⁸

וַיַּחַר אֶף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מִלֶּאֱדָה ה' בְּדֶרֶךְ לְשֹׁטֵן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל אֲתָנּוֹ וְשָׂנִי נֶעְרִיו עִמּוֹ:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מִלֶּאֱדָה ה' עַל מֵה הִפִּיתָ אֶת אֲתָנֶךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רִגְלִים הִנֵּה אֲנֹכִי יִצְאָתִי לְשֹׁטֵן כִּי יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדֵי:
(במדבר פרק כב, פסוקים כב, לב, פרשת בלק).¹⁹

ספרי דאגדתא על אסתר מדרש אבא גוריון (בובר) פרשה ד – במשתה אחשורוש

א"ל המן לאחשורוש: אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, אלא העמד עליהם זונות ועשה להם משתה וגזור עליהם שיבואו ויאכלו וישתו כרצונם, שנאמר: לעשות כרצון איש ואיש, ומי שירצה לבוא יבא, ומי שלא ירצה לבוא לא יבא, כדי שלא יהא להם פתחון פה לומר על כרחם הביאום. גזר המלך כך. מיד עמד מרדכי והכריז ואמר: בניי הואיל ולרצונכם הוא אל תלכו, שלא יהא פתחון פה לשטן עליכם. הניחו דברי מרדכי והלכו לבית המשתה, א"ר ישמעאל: שמונה עשר אלף ותשע מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו וקלקלו, והשטן השטין אותם לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע עד מתי תדבק באומה זו שהם מכעיסים לפניך? אם רצונך תאבד אומה זו מן העולם, א"ל: תורה מה תהא עליה? אמר לפניו: תסתפק בעליונים.²⁰

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁸ נזקק הכהן לאו נגע הוא. ואיך יאמר נגע כו'. וכתב בעל קרבן אהרן. דלא דק בזה. שהכהן אינו עושה אותו נגע. אבל הטומאה עושה בו. וקודם שיבא הכהן. נגע הוא. ע"כ. ואפשר לתרץ שכשיאמר נגע. המכוון ממנו מה שקוראין נגע. והיינו נגע טמא. ומכיון שעדיין אינו טמא. הרי דובר שקרים".

¹⁸ מקורות רבים, בעיקר ימי ביניים ומאוחרים, לקחו את הנושא של לפתוח פה לשטן לכיוון המיסטי. ראו למשל ריקאנטי בראשית פרק ד: "כי לפעמים יקרה לאדם שמלאך טוב או שטן משים דבר בפיו והוא אינו מרגיש. וגם בשאר בעלי חיים מצינו זה, שנאמר [קהלת י, כ] ובעל כנפים יגיד דבר". וגם פירוש בעל תוספות יום טוב לעיל הוא בכיוון הזה. המדרש שהבאנו כאן, מחבר את הנושא למוטיב של "שמא יגרום החטא" (ברכות ד ע"א, ראו דברינו [אין הבטחה לצדיק](#) בפרשת ויצא). השטן אינו פועל מכח עצמו ובגלל שמישהו "נתן לו רעיון" דרך דיבור לא מוצלח. מה שבאמת גורם לדבר או האירוע הרע הוא בסופו של דבר החטא. הדיבור הלא-טוב מתחבר למעשה לא-טוב. ראו שוב שטיינזלץ עיונים לעיל.

¹⁹ צריך גם לחזור לפסוקים בתורה ובנביאים ראשונים ולראות מהו "שטן" שם (למרות שהגבלנו את דברינו לביטוי פיו של שטן ולא לנושא שטן בכלל). ראו שמואל א פרק כט (דוד אצל אכיש): "וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הֲשֵׁב אֶת הָאִישׁ וְיָשֵׁב אֶל מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקִדְתּוֹ שָׁם וְלֹא יָרֵד עִמָּנוּ בְּמִלְחָמָה וְלֹא יִהְיֶה לָּנוּ לְשֹׁטֵן בְּמִלְחָמָה". ובשמואל ב יט (עימות דוד עם יואב ואבישי): "וַיֹּאמֶר דָּוִד מֵה לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי תִהְיוּ לִי הַיּוֹם לְשֹׁטֵן הַיּוֹם יוֹמָת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הָלוֹא יִדְעָתִי כִּי הַיּוֹם אֲנִי מִלֶּךְ עַל יִשְׂרָאֵל". ובמלכים א פרק יא (כל אלה שמרדו בשלמה): "וַיִּקָּם ה' שָׁטֵן לְשַׁלְמָה אֶת הַדָּד הָאֲדָמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בְּאָדָם". השטן במקומות אלה הוא פשוט "דבר רע". ובהקשר לבלעם, ראו כיצד מתמודד המדרש עם אזכור "מלאך ה'" "ר"שטן" באותו פסוק, מדרש תנחומא (בובר) פרשת בלק סימן יא: "מלאך של רחמים היה ולו נעשה שטן, וכך אמר [אל] בלעם: גרמת לי לשמש אומנות שאינה שלי, שנאמר: הנה אנכי יצאתי לשטן".

²⁰ הרי לנו קשר גם לחג הפורים אחר כתלנו. ראו מדרש זה בנוסח קצת אחר באוצר המדרשים (אייזנשטיין) אסתר עמוד 52: "ובמלאות הימים האלה, בא המן הרשע וסיפר לשון הרע על ישראל, אמר למלך: אומה זו משונה במעשיהם, אם רצונך תאבדם אמר לו: ומה נעשה כי אלהיהם גדול הוא ויש לנו ללמוד מפרעה! אמר לו המן: אלהיהם שונא זימה. עשה להם משתה וגזור עליהם שיבואו למשתה ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם, שנאמר לעשות כרצון איש ואיש, ומיד אלהיהם כועס עליהם. כיון ששמע זה מרדכי, אמר להם: אל תלכו לבית המשתה כדי שלא יהא לשטן פתחון פה עליכם, ולא הקשיבו לו". וכך שם גם בעמוד 55. ודווקא במדרשים מאוחרים אלה אפשר לומר שגרם החטא והשטן אולי איננו אחר מאשר המן עצמו בדומה למקורות מהתורה ומנביאים ראשונים.